

Peynir, Ayran, Kaşar, Cheese, Şor, Keskik, Mandıra, Mal, Süt, Lactose,
Meolcian, Skim-Milk, Skimmed Sözcükleri ve
Türk Dilinden Başka Dillere Geçen Süt-Ürünleri Adları Üstüne

< Dairy Product names;

"Peynir, Ayran, Kaşar, Cheese, Şor, Keskik, Mandıra, Mal, Süt, Lactose, Meolcian,
Skim-Milk, Skimmed", Transmitted from Turkish to Other Languages>

Bugün Türk dünyasında içimizdeki bazı sonradan-Batılılar hariç **'ayran'** ve **'yoğurt'** sözlerinin Türkçe olduğunu bilmeyen yoktur.

Ayran sözcüğü Türk ağızlarında yoğurttan yapılmış bir içecek adıdır ve Eski Türkçe **'adır-'** (ayır-) **'ayırmaq'** fiilinden türetilmiş bir sözcüktür. Modern zamanda farklı imalat uygulamaları olmasına karşın eskiden, sağılan sütün tuluk veya yayıkta bir süre çalkalanması ile sütün içerisindeki yağın tuluğun/yayığın üstüne toplanan kısmının ayrılması sonrası geride kalan kısmın ekşitilmesi veya mayalanması yolu ile ayran yapılmaktaydı. Ayran bu şekilde sütteki yağın ayrılması ile geride kalan kısma verilmiş bir ad olarak **'ayırmaq'** fiili kökteşi olmakla türetilmiştir.

Ayran sözcüğü Eski-Türkçe yazılı kaynaklarda (Kaşgari, Divan-i Lugati't-Türk, 1073 yılı veya öncesi eserinde) yazılı olarak geçmektedir. *(Bana göre ayırmaq fiilinin kökü olan **'ayrı-'** ile **'arı'** (saf, duru, temizlenmiş) sözlerinin kökteşliği de vardır, ancak bu yazıda bu konunun detayına girmeyeceğim.)*

Aynı Eski-Türkçe kaynakta (Kaşgari, Divan-i Lugati't-Türk, 1073 yılı veya öncesi eserinde) **'yoğurt'** sözcüğü de geçmektedir. Bu sözcük ise Eski-Türkçe **'yoğur'**- (yoğurmak/mayası-ile-yoğurmak/karıştırmak) fiili kökteşi sözcüktür. Bu sözcüğün **'yoğ'** kökü *(bazı dil bilimciler muhtemelen kabul etmeseler bile)* Eski-Türkçe **'yoğun'** sözcüğünün de *(kalın sıfatı ile anılan ve sertleştirilmiş anlamına da gelmiş olan)* ortak köküdür. Bu sözcük Eski-Türkçe döneminde *(ve muhtemelen daha öncesi dönemde de kullanımı olan bir sözcük olarak)* Moğol dilinde **'hamur'** anlamına gelen **'ciğura-'** (yiğura/yoğura) sözcüğü ile de kökteş görünüyor. Üstelik bu sözcüğün Moğol dilinde **'ilaç yoğurmak/ilaç-karışımı-yapmak'** anlamı var ve muhtemelen bu sebeple bu sözün **'ilaç'** anlamında ad olarak da kullanımı olmuştu.

Batılı ve içimizdeki-Batılı dil bilimi olamında *(âleminde)* ve elbette Farslar arasında yoğunluklu olmakla, **'peynir'** sözcüğü için kökeni Farsça diyenler çoktur. Dünya genelinde bu sözü **'panir'**, **'paneer'**, **'pioneer'**, **'poneer'**, **'fonir'**, veya eş anlamlı olmakla **'chhana'**, **'chhena'**, **'gatig'**, **'katik'** vb seslendiren halklar vardır. Peynir sözcüğünün kökenini araştırmak için ortak-olamda (internette) bir arama yaparsanız binlerce sonuç çıkıyor. Bu sözcüğün köken için Farsçaya işaret edenler dışında diğer yoğun iddialar, bu sözcüğün kökeninin Hint dilleri

ile ilgili olduğu, Afgan dili ile ilgili olduğunu veya Portekiz-Bengali orjinli olduğunu yönümlüdür¹.

Afgan coğrafyasında çok sayıda farklı Türk dili topluluklarının, binlerce yıldır oradaki Farslar ve Afganlar ile iç içe yaşadığı bilinmektedir. Bu bölgedeki Türk dilli olmayan halkların da 'peynir' yapımını Türklere öğrenmiş olması olasılığı çok yüksektir.

'Peynir' sözcüğünün kökeni için 'Portekiz-Bengali' kökenli diyenler² her iki dilde de kökünü gösteremezler ancak anladığımız kadarı ile bu iddiayı ileri sürenlerin genel olarak söyledikleri şey, Portekizli gemicilerin Bengaliye vardığında buradaki insanlara peynir mayalamayı öğrettiğinden bahsedilmesidir. Ancak Portekiz'de geçmişte (*Türklerinkine kıyasla daha eski tarihlerde*) yaygın bir peynir yapma kültürü olduğuna dair veya 'peynir' sözünün köklerinin Portekiz dilinde olduğuna dair dünya üzerinde henüz bulunabilmiş bir kanıt yoktur. Belki Portekizli denizciler Bengaliye doğru yaptıkları gemi yolculuklarının birinde gemiye inek alıp sağmışlar ve bu sütten de yoğurt ve ayran yapmayı öğrenmeden doğrudan peynir yapmayı başarmışlarsa (*orasını pek bilemiyorum ancak geriye fazla olasılık kalmadığı için yazayım dedim*) bu durumda Bengali veya Hindistan halkına peynir yapmayı öğretmiş olabilirler. Bu arada bu Portekizli denizcilerin Bengali halkına denizcilik mektebi açıp ve/veya bu işi öğretmek ya da gemi kaptanlığı yapmayı öğretmek varken neden peynir yapmayı öğrettikleri de aklınıza takılabilir aslında. Ancak bu iddiayı ortalığa sürenlerin sanırım aklına bu konular pek takılmamış veya bu konuları fazlaca sorgulamamışlardır. Açıkça söylemek gerekirse 'Peynir' sözcüğü için 'Portekiz-Bengali' kökenli demek tamamen uydurma bir görüştür. Bu görüşü destekleyecek ne tarihsel ne de dilsel bulgular ya da işaretler veya ipuçları ortada yoktur.

Bir başka konu yoğurt ve ayran yapmadan doğrudan doğruya sütten peynir üretmiş olan bir toplum olduğunu kanıtlamak da oldukça güçtür. Ola ki Farslar veya Hintli, Bengalili veya Portekizli peyniri yaptı ve adını da verdi ise, neden '**yoğurt**' ve '**ayranı**' keşfedip adını veremediler? Bu soruya muhtemelen peynir yapmak daha önceki bir olaydır çünkü sütün içine tesadüfen düşen maya veya sirke gibi çeşitli yabancı maddelerden dolayı kesilen sütün ayrışan toprakları toplayıp peynir yapılmıştır denilebilir. Ancak süt ve süt ürünleri ile eski devirlerden beri bu kadar içli dışlı olduğu düşünülen bu halklar peyniri keşfedip adlandırdıktan sonra acaba neden peynir-altı suyundan ayran yapmamış veya ayranı keşfedememiştir? Ya da mayalanan sütten neden bir içki geliştirmemiştir?

¹ [Paneer, <<https://en.wikipedia.org/wiki/Paneer>>]

&

[Kapoor, Sanjeev / Paneer, Popular Prakashan. p.3. ISBN-9788179913307]

&

[Roufs, Timothy G., Smyth Roufs, Kathleen / Dünyada Tatlı İkramlar: Yemek ve Kültür Ansiklopedisi (Sweet Treats around the World: An Encyclopedia of Food and Culture.) / 2014 / ABC-CLIO. p. 168. ISBN-9781610692212]

² [Kapoor, Sanjeev / Paneer, Popular Prakashan. p.3. ISBN-9788179913307] & [Roufs, Timothy G., Smyth Roufs, Kathleen / Dünyada Tatlı İkramlar: Yemek ve Kültür Ansiklopedisi (Sweet Treats around the World: An Encyclopedia of Food and Culture.) / 2014 / ABC-CLIO. p. 168. ISBN- 9781610692212]

Bunların geçmişte **'ayran'** veya **'kımız'** yaptıklarına dair bir kanıt varsa (öyle ki bunun kanıtı bu kültürlerde yoktur) dillerinde de peynirden geri kalan suyun adlandırıldığı veya süttten yaptıkları alkollü içecekleri ve de dünya geneline aynen **'peynir'** sözcüğü gibi yaygın bir şekilde kullanımı olan başka süt ürünleri adları da var mıdır?

Aynı şey **'yoğurt'** sözcüğü için geçerlidir. Öyle ki bu sözcüğün ve **'yoğurdu'** ilk bulanların Yunanlılar olduğunu sananlar da az değildir. Eğer süttten ilk keşfedilmiş ürün **'peynir'** ise, bu durumda Yunanlılar **'yoğurttan'** önce **'peyniri'** keşfedip onu da adlandırmış olmalıdır. 'Peynir' adı neden Yunanca değil? Ve Yunanlılar neden Yunanca bir sözcük yerine Türkçe kökten bir sözcüğü, yani **'yoğurt'** adını vermişler veya halen kullanıyorlar.

Bu dillerin Türkçe dışında hangisinde **'yoğurt'**, **'ayran'**, **'peynir'** sözlerinin sinonimleri, yemekleri, sütlü-tatlı çeşitleri veya süttten yapılmış **'kımız'** gibi içkileri vardı? Veya bunların kendi dillerinde eski zamanlardan beri bu anlamlarda adıl-sözcüklerinin dillerinde kullanımı var mıydı?

Yunan, Fars veya Hint yemek kültüründe süt ve süt ürünlerinin geçmişte (Türkler ile tanışmadan önce) bir yaygın yeri olduğu yönünde ve bu kültürün içinden süt ürünleri terminolojisi dahilinde sözcükler doğup, bunun da dünyaya yayıldığı tarihte bir kaydı var mıdır? Sözcük kökeni Türk diline bağlı olan sözcükler nasıl olur da yabancı dillerden geliyor gibi gösterilebilir? Nasıl olur ki, Türk kültüründe binlerce yıldır içkisi de yapılmakla muhtelif çeşitleriyle birlikte süt ürünleri tüketildiği bilinmesine rağmen süt ürünleri ve terminolojisi dahilindeki adıl sözcüklerden bazıları Türk dili kökenli olmaya bilir?

Bu kültürlerin geçmiş tarihinde Türklerinki ile mukayese edilebilecek bir süt ürünü çeşitliliği veya peynir kültürü yoktur. Türkler bu ürünleri çeşitleri ile birlikte yaparken bu toplumların hiç birisinin bu yiyeceklerden muhtemelen ya hiç haberi yoktu ya da bu kültürlerde yaygın olarak bilindik değildi bu yiyecekler.

Üstelik Hint halkının geçmişte ve bugün önemli bir kısmı 'ineği' kutsal veya Tanrı-gibi ya da Tanrısız gördüğü için ona selam verdiği ve gıda zincirine inek etini dahil etmediği biliniyor. Acaba bu halk, kutsal saydığı için etini yemediği bir hayvanın sütünü neden almış ve ondan çeşitli ürünler türetmiş olsun? Diyelim ki Hintliler kutsal saydığı hayvanın sütünü içiyorlardı, *(bu olabilir mesela Türklerde Gök-Tanrı inancı dahilinde ulu görülen veya efsanelerine konu olan kurt sütü içilmesi söz konusu olmuştu ve diyelim ki Hintliler de inek sütü içmişti)* bu durumda sütü sadece içmek yerine peynir yaparak kullanmışlarsa dillerinde bunun kanıtı neden yoktur? Bu durumda bunların geçmiş dillerinde 'peynir' sözcüğünün en eski yazılı örnekleri neden Türk dilindekinden daha eski değil? Belki de süt veren at veya keçi gibi başka hayvanların sütünden de peynir yapmışlardır. Öyle ise, süttten yaptıkları ürünlerin mesela Eski-Türkçe dönemine denk zamanlarda (ya da Türklerin yazılı kaynaklarına kıyasla daha eski dönemlerde) bunların kültürü içinde var olduğunu kanıtlayan eski el yazmalarında bu ürünlerin adlarını göstermeleri ve aynı anda gösterdikleri sözcüklerin kökeninin de kendi

dillerine bağı olduğunu kanıtlamaları gerekir. Bunu yaparlarsa, biz de ileri sürülen sözcükleri **'peynir'** sözcüğü ile ses-değeri açısından kıyaslaya biliriz.

Bugün Hindistan da kaç çeşit peynir var da geçmişte de olsun? Peynirin Hintlilerin hayatına girmesi muhtemelen aynen Avrupalılarda olduğu gibi aşağı yukarı Orta-Çağ dönemlerinde olabilir. Bu halkların geçmişinde peynir veya süt ürünleri kültürünün Türklerdeki ile kıyas kabul edilebilecek bir köklülüğü, eskiliği ve yaygınlığı veya ürün çeşitliliği yoktur. Dillerinde de süt ürünleri adlarının doğmuş olması elbette görülmeyecektir. Bu sebeple de **'peynir'** sözünün Hint dilinde kullanılan varyasyonları Türk dili ile kıyaslandığında görece daha yeni tarihlidir denilebilir.

'Peynir' sözcüğünün Türk dili kökleri ile doğduğunu bir kenara bıraksak bile, Batılılar ve Dünya halklarının büyük bir çoğunluğu **'ayran'** ve **'yoğurt'** sözünün Türkçe kökenli bir ad olduğunu da bilmiyorlar. Biz özellikle gıda ürünü adlarımızın başka dillerce sahiplenilmeye çalışıldığını biliyoruz. Bunlara çeşitli örnekler verilebilir. Ancak bu yazının konusu süt ve süt ürünlerinin adları ile ilgili olacak. Çünkü İnsanoğlu hayvanların sütünden istifade etmeyi binlerce yıl önce öğrendiğinden beri süt ve süt ürünlerine ad vermektedir. Bu adlardan bakalım sadece **'ayran'** adı mı bize ait yoksa başka dillere geçen **'ayran'** dışında süt ürünü adlarımız var mı?

Tarih ve dil bilimi konularında akademik çalışmaları olan araştırmacı yazar Arif Cengiz Erman'a göre (kendi sosyal medya sayfasında 2019 yılında yaptığı **"Peynir Farsça Mı?"** başlıklı bir paylaşımda) TDK tarafından da yazılı hale getirilmiş **'peynir'** Farsçadır bilgisinin yanlış olduğunu vurguluyor. Sayın Erman bu sözcüğün Sanskrit diline dayanmakta olduğu ve Sanskrit dilinde "süte **'páyas'** deniyordu" iddiasına dayandırılmasının (*yanlış veya*) yalan olduğunu belirterek, buna gerekçe olarak da, bu **'páyas'** sözünün Sanskrit dilinde **'sütle kaynatılmış pirinç'** anlamına geldiğini belirtiyor. Yani bizim dilimizdeki sütlaç sözüne karşılık gelen bir sözcük olarak kullanıldığını belirtmiştir. Üstelik kendisi Sanskrit dilinde süte **'ksira'**, peynire de **'dadhika'** denildiğini belirterek, süt sözünün Hintçesinin de **'ksir'** biçiminde olduğunu ve üstelik de Hintçe denilen dilde peynir anlamında kullanılan sözcüklerin de **'panir'** ya da **'çiz'** sözcükleri olduğunu fakat bu sözlerden ilkinin Türkçeden, ikincisi de İngilizceden bu dile geçtiğini yazmıştır.

Sayın Erman, peynir sözcüğünün görülmüş olduğu tarihteki en eski yazılı kaynak olarak gösterilen Ebu Hayyan, Kitabü-l İdrak (1312) sözlüğünün Türkmen lehçesi olan Kıpçak Türkçesi esasında kaleme aldığı bu sözün Eski Oğuzca Bahşayış Lugatında da geçtiğine işaret etmiştir. Kendisi (Arif Cengiz Erman) Peynir sözcüğünün, Türk dilleri içinde yalnızca Oğuz-Türkmen lehçelerinde (Türkiye, İran, Azerbaycan ve Türkmenistan Türkçelerinde) kullanıldığını belirterek bu sözün Türkçe ve Türkmençe **'peynir'**, Azerbaycan-İran Türkçesinde de **'pendir'** biçiminde kullanıldığını belirterek, diğer Türk dillerinde ise peynire **'sır'** denildiğini yazmıştır. A. C. Erman aynı yazısında **'sır'** sözünün de, 'nesnelere sürülen saydam ya da donuk ağda (macun)' anlamına gelen söz olduğunu ve bu sözcüğün diğer Türk dillerinde **'peynir'** anlamını da kazandığını belirterek **'peynir'** sözünün Türkçe bir sözcük

olduğunu ve Farsçaya ‘**panīr**’ olarak geçtiğini yazmıştır. Buna ilave olarak kendisi, Eski Oğuzca’da peynire ‘**beynir**’ denmiş olduğunu, (muhtemelen süzölmüş topak haline gelmiş peynirin görüntüsünü kastederek) “görünüşü beyine benzediği için, beyin sözünden türemiştir; **beyin**=>**beyinir**=>**beynir/peynir**” olarak yazıldığını ve bu ‘beyin’ sözünün de yalnızca Oğuz-Türkmen lehçelerinde bulunduğunu yazmıştır. Sayın Erman ilaveten, diğer Türk dillerinde ise beyin sözü **minge**, **miye**, **mee**, **mii**, gibi biçimlerde ve beyin sözü Eski Türkçede (DLT) **mingi**, Eski Uygurcada **miyi**, Eski Oğuzca’da da **beyin** biçimindedir ve günümüz Türk dillerindeki söyleniş ayrımları buradan kaynaklanıyor açıklamasını ile bu konuya değinmiştir.

Peynir sözcüğünün kökeninin Türkçe olduğu konusunda Sayın Arif Cengiz Erman ile aynı şekilde düşünüyorum. Arif beyin açıklamaları doğru olabilir. Ancak bunun dışında ben İngilizcede bugün gördüğümüz ‘**cheese** (n.1)’ sözünün de Türkçeden alıntılandığını düşünmekteyim. İlaveten, ‘**peynir**’ sözünün kökü hakkında Arif beyin açıklamalarını mantıklı ve güçlü bir olasılık olarak görsem de, bu sözcüğün Türkçe kökü hakkında kendi çalışmalarına esasen görmüş olduğum başka bir olasılığı daha dikkate alınmaya değer bulduğum için bu yazımda not etmekte fayda görmekteyim. Bu notumu yazdıktan hemen sonra İngilizcedeki ‘**cheese**’ (peynir) sözünün Türkçe köklerini de göstereceğim.

Bahsettiğim diğer olasılık, Peynir sözcüğünün bir bileşik sözcük olabileceği ve Türk dilindeki iki ayrı sözcüğün Eski Türkçe öncesi bir dönemde dilde kullanılıyor olduğudur. Bir başka deyişle, Eski-Türkçe öncesi herhangi bir dönemde bu sözcük bir bileşik kelime oluşturmamış olarak dilde kullanılıyor olabilir. ‘**Mınar+arığ**’ / ‘**Pınar arı**’ / ‘**pınar aru**’ / ‘**pınar arığ**’ / ‘**bınar arı**’ / ‘**mınar arı**’ veya ‘**pınar arı**’ (aynı anlama gelen ancak ağız farkı ile ses-değeri azca farklılaşmış olan) söylenişlerinden birisi ile bu sözcüğün, ‘**suyu-arınmış**’, ‘**suyu-temizlenmiş**’, ‘**su gözü-arınmış** / ‘**ayrılmış**’ anlamındaki (arınmak fiili kökteşi) anlamında kullanımından bağlantılı olarak doğmuş olması olasılığından da bahsedilebilir.

Yani, bu sözcükler Eski-Türkçe döneminde bileşik kelime oluşturunca ‘**mınar+arı**’/‘**pınar+arı**’ seslendirilişinde ilk sözcüğün son hecesi olan ‘-ar+’ hecesi ve sona bileşen sözcüğün ilk hecesi olan ‘+ar-’ sesi tekrarından birisi dilde düşmüş olabilir. Böylece ‘**pınarı**’/ ‘**pınaru**’ veya farklı bir ağızda ‘**pınarığ**’ şeklini almış sözcüğün daha sonra (yine Eski-Türkçe içi bir dönemde) dilde evrilerek ‘**peynir**’/‘**peyniri**’ halini almış olması olasılığı da vardır. (Eski Türkçe döneminden yazılı örnekleri bulunan ve Türk dilinin farklı lehçe ve farklı ağızlarda ‘**bınar**’, ‘**mınar**’ ve ‘**pınar**’ olarak seslendirilen sözcük, ‘**su-gözesi**’, ‘**çeşme**’, ‘**su-kaynağı**’, ‘**kaynak**’/‘**memba**’, ‘**su-çıkma**’, ‘**bir yerden su gelmek/çıkma/kaynak**’ gibi anlamlarda kullanılan sözcüktür. Bu sözcük yazılı olarak (1073 veya öncesinde) Kaşgari’nin, Divan-i Lugati’t-Türk adlı eserinde geçmektedir. Türk dilinde ‘**arı-**’ sözü bazı lehçe ve ağızlarda ‘**ari**’, ‘**aru**’, ‘**arığ**’ olarak seslendirilen ve ‘**pak**’, ‘**temiz**’, ‘**arınmış**’, ‘**arınmak**’, ‘**arındırmak**’, ‘**yabancı veya diğer unsurlardan arınmış/temizlenmiş hale gelmek**’ anlamlarında kullanılan sözümüzdür. Bu sözcük de 900 yılından önce Uygur metinlerinde geçmektedir. Eski-Türkçe sözcük Eski Türkçe ‘**arı-**’ ‘**temizlemek**’ fiilinden türetilmiştir. Arınmak sözü kökteşi sözcüğümüzdür.

Böylece bugün peynir dediğimiz sözcüğün kökteki anlamı ‘pınarından-arınmış’ veya ‘suyundan arınmış’ anlamında olabilir.

Batılı kaynaklarda ‘cheese’ sözcüğü için, Eski-İngilizcede (West Saxon) ‘cyse’ , ‘cese’ (Anglian) Eski-Saxon dilde ‘kasi’, Eski Almandada ‘Käse’, Orta-Flemenkçe ‘case’, Flemenkçe ‘kaas’, Latin ‘caseus’, Italian ‘cacio’, İspanyolca ‘queso’, İrlanda diline ‘caise’ şeklinde geçmiş olduğu fakat bu sözün kökeninin bilinmediğini yazarlar.

Batılılar ‘cheese’ sözcüğünün belki de PIE kök dilde ‘*kwat-’ seslendirilmiş sözcük olabileceğini yazarlar. Batılı sözlüklerde bu bir olasılık olarak gösterilse de sözcüğün kökeninin bilinmediği açıkça yazılmıştır.

Bu sözcük, bazı Slavik lehçe ve ağızlarda "maya" anlamına da evrilmiştir. Sözün kökü ise, Türk dilinin ‘kesmek’/‘kesilmek (süt-kesilmek)’ fiilinden ‘kes-’ köküdür. Birçok Türk dili lehçelerinde ve ağızlarında bir tür peynir adı olan ‘kesmik’ sözü bu kökten (‘kes-’ fiilinden) ‘+muk/+mik’ ekiyle türetilmiştir. Azeri ağızlarında ve Anadolu’nun bazı bölgelerinde bugün bile yaşayan ‘kesmik’ sözünün bir eş anlamlısı ‘şor’ adıdır. Ancak ‘şor’ adını farklı cins peynirleri adlandırmak için kullanmış Türk dilli topluluklar vardır. Bunlardan bazılarında ‘şor’, ‘tuz miktarı yüksek, kuru çökelek benzeri bir cins peynire’ verilen addır.

Dil bilimi adamlarına göre ‘Kesmik’ sözü, ‘tanesi temizlenmiş/alınmış’ anlamındadır. Bu söz ‘tanesi alınmış/tanesinden arındırılmış boş başak’ anlamında da kullanılmıştır. Bu sözün 1461 yılı öncesi yazılı örneği vardır. Geçmişte bu sözcük ‘kesilmiş süt tortusu’ anlamında da kullanılmıştır denilir. Dil bilimi adamları tarafından ‘kesmik’ sözünün kökeni için yapılan bu açıklama doğru fakat eksiktir. Bir kısım dil bilimcileri bu sözcüğün Türkiye Türkçesinde görüldüğünü yazarlar. Öncelikle bu sözcük Oğuz ağızlarının neredeyse tamamında görülen bir sözcüktür ve Anadolu dışında Türkmen/Oğuz boylarının yaşadığı her coğrafyada kullanılır. Mesela bugün Azerbaycan ve Kafkas coğrafyasında da bu sözcüğün kullanımı halen devam etmektedir.

Bir diğer ve önemli eksiklik dil bilimi adamlarının Sümer dilinde de bu sözün varlığı hakkında bilgi vermemeleridir. Oysaki Sümer dilinde ‘kesmik’ sözü ‘kisim’ yazılışı ile Sümerce tabletlerde okunmuş sözcüklerden birisidir. Ancak bu sözcüğü çivi yazısı ile Sümerce yazılmış tabletlerden okuyan dil bilimi adamları buna ‘kesmik’ karşılığı vermemiş bunun yerine ‘peynir’ anlamında olduğunu yazmışlardır. Ben bu tip yazımların bilinçli yapılmış olabileceğini düşünüyorum. Bence Sümerce ‘kisim’ sözcüğünün sözün tam karşılığı ‘kesim’/‘kesmik’ (veya ‘kesmik-peyniri’) olmalıdır.

Üstelik bu sözcük Sümer dilinde (farklı lehçelerde veya farklı zaman dilimleri içinde) hem bir cins ‘peynir’ anlamında hem de ‘koyun/keçi sütünden tereyağı’ anlamında kullanımı olan bir sözcüktü. Bu süt ürününün adının da aradan geçen binlerce yılda dilimizde yaşıyor olması ve en azından bütün Oğuz boyu grupları tarafından halen çok çok yakın ses değeri ve aynı anlamda (‘kesmik’ olarak) kullanılıyor olması çok dikkat çekicidir.

Böylece bu sözcüğün binlerce yıldır var olduğunu kanıtlamış olduk. Üstelik bu sözcüğün Sümer diline de Sümer Öncesi diğer Ön-Türk dillerinden geçtiğini düşünmekteyim.

Bu sözcüklerin kesinlikle ve kesinlikle PIE denilen dil grubundan olmadığı ve eklemli bir dil olduğu tam olarak bilinen, Sümer dilinin yaşayan en yakın akrabası 'Turani dillerin', 'Türk ağızlarının' içinden doğduğu ve bu diller ile kaybolmadan yaşadığı anlaşılmaktadır.

Ancak Batılı ve içimizdeki Batılı dil bilimcileri Türk dili ile Sümer dili arasında yakınlık olduğuna hiçbir zaman vurgu yapmak istemezler ve bu yakınlığı kabul etmez ve bu konu hakkında konuşmak bile istemezler diye düşünüyorum. Tabi Sümer dili Türk dili akrabalığını sonsuza kadar gizlemek mümkün olmayacaktır. Bu gerçeği kabul etmek Türklerin bugün bilinenden daha eski zamandan beri Fırat ve Dicle arası coğrafyada bugünkü 'Irak', 'Suriye' 'Lübnan', 'İsrail'in' ve Anadolu'nun en azından bir bölümünde bilinenden binlerce yıl daha eskiden beri bir yerli halk olarak yaşıyor olduğunu kanıtlayacaktır. Böylece Türklerin Sümerler ile iç içe yaşadığını veya Sümer uygarlığının da Turani bir uygarlık olduğunu kabul etmiş olacaklardır. Bu da bugün siyasi olarak Batının hesaplarını bozacak istenmeyen bir durumdur.

Elbette Sümer Türk dili bağlarını birkaç kelimeden hareket ile ortaya koymuyoruz. Araştırmacı, dil bilimi adamı ve tarihçi yazar Arif Cengiz Erman'ın yaklaşık 1300 kadar Sümer dilindeki sözcükleri Türk diline eşlediğini bilmekteyim. Kendisinin bunları yazdığı kitabını veya makalesini henüz edinmemiş olsam da kendisinin birçok sözcüğü benden önce eşlediğini tahmin ediyorum fakat benim okumalarım içinde, Arif beyin daha önce denkleştirmedeği sözcükler varsa bunları da ben ekleyerek yapılan işe katkı sağlamaktan memnun olurum. Kendisi dil bilimci, olarak elbette bu konuları benden daha derinlemesine bilmektedir. Üstelik bazı konularda kendisi ile aynı fikirde de değilim. Buna karşın, aynı hedefe gitmek için ayrı yollarda olmak iyi bir iştir diye düşünüyorum. Yakın Gelecekte Sümer dili ile Türk dili arasında rahatlıkla ve en az iki bin adet civarı sözcüğün ses-değeri ve anlam olarak örtüştürüleceğine de inanıyorum. Çünkü bilinen bir gerçek Sümer dilinde yazılmış henüz okunmamış tablet sayısının okunmuşlardan sayıca daha fazla olduğudur.

Konuya geri dönersek; Süte bir miktar sirke veya muhtelif cins bitkisel (nohut gibi) ya da hayvansal ürünlerden elde edilen şirden ve benzeri doğal mayalama etkisi bilinen maddeler karıştırarak sütün kestirilmesi ile bir araya topaklanan bölümlerin ayrılması ve suyunun süzülmesi neticesi peynir yapılmaktadır. Burada sütün kesilmesini sağlayan şey, içine konulan muhtelif cins 'tek başına tatlı olmayan' / '**ekşi**' mayalar ile olmaktadır. '**Şor**' sözü de, '**ekşi**' ve '**tuzlu**' anlamında kullanımı olan bir sözdür ve bu sebeple geçmişte '**kesmek**' ve '**ekşitmek**' sözlerinin '**peynircilik**' / '**mandıracılık**' terminolojisi içerisinde, bu sözlerin eş anlamlı olarak da kullanılmış olması söz konusudur.

{ **Ek açıklama:** '**Mandıra**' sözcüğü kökeni sözlüklerde söylendiği gibi Rumca veya Yunanca değildir. Bu sözcük te Türk dilinde '**mal+**' (büyük baş hayvan, inek, davar vb anlamında) sözcüğü ile '**+dura**' sözünden ibarettir. '**Mal+dura**' sözünün anlamı da '**malların durduğu**

yer'/'malların bağlandığı yer'/'ağıl' demektir. Rumca ya da Yunanca veya onların farklı lehçeleri içinde bu 'mandıra' sözcüğünün kökü yoktur. Bu iki sözcük dilimizde bileşik kelime oluşturmamış ancak bu sözcükleri alıntılıyan Eski Yunanca da ses-değeri evrilerek bileşik sözcük halini alarak 'mandra' şeklinde seslendirilmiştir.

Eski Yunanca da 'mandra' sözü hayvan barınağı / ağıl anlamında kullanılmıştır. Ancak Yunancada bu sözün kökü yoktur. Bu sebeple dil bilimcileri Eski-Yunanca köklerini bulamadıkları için bu sözcüğü de kökeni belirsiz olarak nitelerler.

Bu arada 'mal' sözüne Arapça 'mal' veya Farsça 'maal' sözcüğünden evrilmiştir diyenler de muhtemelen yanılıyorlar. Bu sözün kökleri sanıldığı gibi Arapçada veya Farsçada olmayabilir. Arapça 'wly' kökünden gelen 'mawali' sözü için 'yönetilenler, sahip olunan' anlamına gelmektedir. Ancak Arapçada 'mal' (davar / sığır / büyük-baş-hayvan anlamına gelen bu sözü ürettiği söylenen) adı-geçen 'wly' kökünden 'waliy' sözü 'dost, yoldaş, arkadaş' gibi anlamlara gelmektedir. Arapça denilen sözcüklerin sözde-kökleri ile ilişkisi öyle karışıktır ki, sözcüklerin birçoğu Arapçaya eski bir dönemde damdan düşmüş gibi girmiş olmalıdır.

Arapça 'wly' kökünden 'mal-davar' anlamındaki sözcüğü türeten akıl aynı kökün anlamını nasıl yorumlamışsa, bu kökten bir de 'dost, yoldaş, arkadaş' anlamına gelen sözü türetmiştir.

İncelediğimiz dil Türkçe veya Sümer dili benzeri eklemeli bir dil olsaydı, kelimelerin kökleri üzerine aldıkları eklerin hiç bir durumda kökün anlam içeriğini değiştirmeyeceğini söyleye bilirdik. Arapçada (ya da diğer Sami dillerinde), Farsçada veya diğer PIE kök havuzuna bağlanan yaklaşık 400 kadar dilde bu sözcüklerin kökü ve eki arasında bu tip bir ilişki kurmak genellikle mümkün değildir. Bu sebeple bu dillere bir kelimeyi bağlamak isterseniz her zaman ses-değeri ve anlam örtüşmesini kelimenin kökü üzerinden hareket ederek açıklama ihtiyacı duymaya bilirsiniz. Ancak yine de eski sözcüklerin yazılı örnekleri sözcük kökenlerine kanıt olarak sunulurken sözcüğün bütünsel olarak ses değerinin benzerliği yanı sıra, anlam birliği veya yakınlığının da gösterilmesi gerekmektedir.

*Türk dilinde 'mal' sözcüğünün kökeni için yine Türk dili içerisinde farklı olasılıklar üzerinde durulabilir. Bunlardan birisi, bu sözün koyun ve inek gibi hayvanların çıkardığı 'mo' / 'ma' veya 'me' gibi seslerden yansıma bir ses olarak bu hayvanlara çok eski zamanlardan beri çıkardığı ses ile adının verildiğidir. Buna göre 'mo' veya 'ma' sesi çıkaran hayvana 'mo/ma sesi çıkaran' anlamında '*ma+layan' / *maa+lan' gibi bir sözden veya bu yansıma sesin yanına hayvan adı yapan eklerden birisini alarak bu sözün evrilmiş olabileceğidir.*

'Mal' kelimesinin kökeni için diğer bir olasılık, Türk dilindeki 'bağlamak' fiilinin geçmiş kök sözcüklerinden birisinin ses değeri ile dilde evrilmiş olma olasılığıdır. Türk dilinde 'ba-' (bağ-) kök-sözünün ilk sesi, geçmişte b/m/ p dönüşümleri ile farklı lehçe ve ağızlarda veya ortak yapısal kuruluşa sahip dillerde aynı sözcüğün veya türemelerinin ifade edilmesi için kullanılmış olmalıdır. Bağlamak sözü, 'bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak',

'düğülemek veya yapıştırmak yolu ile birleştirmek', 'herhangi iki şey arasında görünür nesnelere veya görünmez kavramlar ile bağ yaratmak', 'yapışarak veya bağlayarak tutmak', 'kapamak', 'örtmek', 'üstünü-kapatmak', 'durdurmak', 'sarmak' 'iple-bağlamak' gibi anlamlara gelen fiil-sözcüktür. Türk dilindeki 'ba-/'bağ-' söz kökünü Sümer dilinde de aynı anlamda görmekteyiz. Sümer dilinde 'ma' sözü 'bağlamak' anlamında kullanılan sözcüklerden birisidir. Türkçede mal ve varlık anlamlarına da gelen 'mal' sözü, Sümer dilinde aynı anlamda 'ma-al-ba' ('maalba'/'malba' seslendirilmiş) sözcüktür ve bu sözcüğün de Sümercede Türkçedeki gibi 'mal' ve 'varlık' anlamı vardır.

Sümerce 'bar' sözü 'yuva' (üstü bağlı yer), Sümerce 'barag' sözü ise Türk dilindeki baraka, barınak, yuva anlamındaki sözdür. Sümer dilinde bu sözün kökündeki 'bağlamak' anlamına dayanan ve 'hüküm ile bağlayan'/'kararı-bağlayıcı-olan'/'kararı-ile-bağlayan veya kapatan' anlamında da kullanılmış olduğundan dolayı olsa gerek, 'balağ-di'/'balağdi' sözü bir isim olarak 'hâkim', 'savcı' anlamındaki sözcüktür. Üstelik Sümerce 'balağ-di'/'balağdi' sözü bir müzik aleti ve bir çalgı adı olarak sözlüklerde geçmektedir. Muhtemelen bugün sazın bir türü olan 'bağlama' dediğimiz çalgının Sümerlerde kullanılan geçmiş bir akrabası olmalıdır. Yani görüleceği gibi Sümer dilindeki pek çok ortak kökten sözcüğün ses değeri ve anlam birliği Türk dilinde de görülmekte, bugün her iki dildeki bu sözcükler aynı ortak kökten aynı veya yakın ses değerleri ile aynı veya benzer anlamları ile yaşamaktadır.

Sümer dilinde eşya veya çeyizleri bağlamak için kullanılmış olabileceğini tahmin edebileceğimiz 'ba-an-du'/'baandu' sözü kutu ve sandık anlamında kullanıldığı zaten biline ancak muhtemelen 'bohça' anlamı da olan sözcüktür. Sümer dilinde 'ba' kök sözünün diğer anlamlarından bazıları ise, pay, hisse, ev, hediye, çeyiz, beslemek, bakmak, kap, fıçı, bakraç anlamlarıdır. Bu kökten türetilmiş Sümerce bir diğer sözcük 'bal-gi' / 'balgi' sözdür. Bu söz 'kaplumbağa' anlamındadır. Sümerce 'ba-al-gu' sözü ise 'su-kaplumbağası' demektir. Anlaşıyor ki sözün kökündeki anlam, kaplumbağanın üstünün bağlı (kapalı) olduğunu veya kendi evinde/kabında yaşadığını anlatan kökten adlandırılmıştır. Bu sebeple evini/kabını veya bağlanacağı yeri sırtında taşır görüntüsü ile bu hayvancığa takılmış bir isimdir bu ad. Zaten Türk dilindeki 'kap-' sözü ile başlayan 'kap-lum+bağa' sözü kabuğu ile bağlı/kaplı anlamında kullanılan bir isimdir ve Sümer dilinde ve Türk dilinde, bu hayvanın adının aynı kök-söz ile ve aynı anlamlar ile oluşturulmuş olduğu anlaşılmaktadır.

Böylece, Türk dilimizdeki 'MAL' sözcüğünün Sümer dilindeki Ba-/ma- söz-kökünün bu 'bağlamak' anlamından dolayı, bağına, bahçene, barakana sürekli olarak 'bağlanmış' şekilde tutabileceğin (yani diğer hayvanlar ile araziye salmayacağın ve sürekli evinin etrafına bağlı tutacağın koyun, dana, oğlak gibi) büyük baş hayvanlara verilen bir ad olarak (bağlanmış anlamında) kullanılmış olduğu net şekilde görünmektedir.

Bu sözcüğün hem mal ve varlık anlamı ile hem hayvan adı olarak Sümer dilinde yazılı örnekleri de vardır. Yani bu 'mal' sözcüğünün binlerce yıldır ve muhtemelen Sümer Öncesi Ön Türk dilinde de kullanıldığını söyleye biliriz. Yani hayvan adı olarak 'mal' sözü bu örneğini verdiğim 'ma-/'ba-' kökünden sözcükler ile kökteştir diye biliriz.

Üstelik Sümer dilinde de aynı ses-kökü ile türetilen hayvan adları vardı. Sümerce **'maş'** sözü **oğlak, teke, çebiç, ve kurban/kurbanlık** anlamlarında kullanılmış bir sözcüktü. Sümerce **'maş-zu'** sözü **'körpe oğlak'** anlamındaki sözcüktür. Sümerce **'maş-zu'** sözcüğünün son bileşeni **'-zu'** ses değerinin dilimizdeki **'ku-zu'** (kuzu) ve **'bu-zağ/mu-zağ'** (buzağı) sözcükleri ikinci bileşeni ile ses yakınlığı da dikkat çekicidir. Ayrıca, **'mal'** sözcüğümüz ile oldukça net ses-yakınlığı içinde görülen Sümerce **'immal'** (muhtemelen Sümer ağızlarında **imal / imal** seslendirilişi de olan) sözcüğünün anlamı **'süt-,ineği'** ve/veya **'yabani-inek'** olarak da kullanılmıştır. Muhtemelen Sümerler yakaladıkları yabani inekleri kaçmasın ve yeni ortamlarına alışsınlar diye sürekli olarak bağlı tuttıkları için onlara da aynı adı vermiş olmalıdır. Aradan geçen binlerce yılda Sümer dilindeki **'immal' / imal / imal** sözünün bugünkü dilimizde **'mal'** seslendirilen sözcükle yakınlığı (ses-değeri ve anlam örtüşmesi) dikkat çekicidir ve şaşırılacak derecede küçük bir ses evrilmesi içinde sözün ağızlarda kaybolmadan yaşadığı anlaşılmaktadır.

Dilimizdeki **'kesmik'** ve **'şor'** sözcüklerinin farklı coğrafyalarda aynı peynire veya benzerlerine verilen ad olarak kullanılması da normaldir. Yani bunlar hem farklı peynirlerin adı iken bazı yerlerde de aynı veya yakın cins peyniri adlandırmak için kullanılmakta olan sözcüklerdir.

Aslında **'kesmik'** ve **'şor'** her ikisi bugün farklı Türk topluluklarında birbirinden azca farklı olan **'süt'** ürünleri adları olarak kullanılmaktadır. Çoğunlukla yağı alınmış süttten elde edilen **lor, kesmik, ekşimik** ürün adlarının tamamı Türk dili kökenli adlardan olan peynir çeşitleridir. **'Lor'** ve **'şor'** sözlerine sözlüklerde Farsça köken gösterilse de, bu da tamamen yanlıştır. Toplama bir dil olan Farsçada bu sözcüğü bağlayacak bir kök yoktur. Farslar bu sözleri daha çok, binlerce yıl iç içe yaşadıkları Anadolu Türkmenlerinden *(ve daha fazlasıyla da, iç içe binlerce yıl birlikte yaşadıkları Azeri, Hazar coğrafyası Oğuz Türklerinden)* alıntılanmıştır. **'Lor'** sözü muhtemelen, **'şor'** sözünü alan dil (Orta-Farsça) içerisinde gerçekleşmiş, ses-değeri evrilmiş halidir denilebilir.

Bir başka olasılık, eklemeli bir dil olan Sümer dilinde görülmektedir. Sümer dilindeki *(veya onlardan öncesi de olan)* eski bir kökün yanına Türk dilinden **'or'** sözcüğünün eklenmesi ile **'lor'** sözünün doğmuş olması olasılığı da dikkate alınmalıdır. Türk dilinde **'ormak'** *(kesip almak ve toplayıp bir araya getirmek anlamındaki fiilden)* olan bir sözcük vardır. Yani aynen **'kestirilen süt içindeki topakları toplayıp ayırmak'** gibi veya 'tarladaki ekinleri kesip bir araya getirmek' gibi bir eylemi anlatan kök sözümüzdür **'or'** ('or-mak' fiili kökteşi) olan sözcük. Aynı zamanda bu kök sözcükten, bir alet adı olan **'orak'** sözcüğü de türetilmiştir.

Bu **'lor'** sözünün Sümer Öncesi Ön Türk dillerinden Sümer diline alıntılanmış olabileceğini düşünmemizi sağlayan Sümerce bir sözcük vardır. Bu kelime Sümerce **'Li'** sözcüğüdür. Bu söz **'yağ-sıkmak'** anlamında Sümer dilinde kullanılmıştır. Ancak aynı söz **'Li or' > 'Lo or' > 'Lor'** seslendirilerek **'Li Ormak'** yani **'yağını toplamak'** anlamında kullanılmış olmalıdır. Yani bu anlamdan ve böyle bir sözden evrilerek **'lor'** seslendirilen halini almış ve Türk dillerinde kullanılmış da olabilir. Bu da ses ve anlam yakınlığı olarak not edilebilecek bir örnektir.

Azeri ağızlarında **maye**, **mayi**, **mahe**, **mahi** seslendirmeleri ile karşılaştığım ve Anadolu ağızlarında ise **mayi** ses değeri ile kullanılan bir sözcük var. Bu sözcük Anadolu'da daha çok 'sıvı ve akışkan' anlamında kullanılıyor. Ancak aynı söz Azeri ağızlarında hem 'sıvı ve akışkan' hem de '(zeytin-gibi veya bir meyve ya da sebze gibi) bir ürünü sıkarak ondan alınan yağ veya öz-suyu' anlamında da kullanılmaktadır. Bu sözcüğün kökü de yukarda açıkladığım ve Sümer ve Türk dilinden ortak kökten gelen sözcük örneklerini verdiğim 'ma-/'ba-' kökünden söz olabilir. Ancak bundan önce diğer bir ihtimal olarak gördüğüm kökten de bahsetmek isterim. Öyle ki, Türk dilinin Eski Türkçe 'em-' (emek- fiilinden evrilmiş) sözcüğü de 'maye'/mayi' sözünün kökü olmaya adaydır. **Meyve**, **maya**, **maye** sözlerinin yabancı kökenli olduğu kanısı, benim tespitlerime göre bu sözcüklerin önündeki sesli harfin düşmesi ile oluşan bir durumdur. Batılı dil bilimcileri, yazının nasıl evirildiğini yanlış çıkarımladıkları için ve aynı zamanda yazılı eski kaynaklara alfabe transkripsiyonu yaparken, eklemeli dillerin yazılarının nasıl doğduğu ve evrildiği hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları için (üstelik de eklemeli olan herhangi bir dili iyi bilmedikleri için) bu dillerin eski yazılarını okumak adına yapılmış türeşkoşum (transkripsiyon) eşlemelerini de kısmen hatalı yapmışlardır.

Farklı yazı işaretleri ve alfabeler için yapılmış transkripsiyonlarda genel olarak gördüğüm hata, sözcüklerin önlerindeki ilk ünsüz-sesin önüne (*daha çok m, n, v, y, l, daha az olarak ş, s, k sessizlerinde görülmekle ve bunların önüne daha çok ı/i ve u/ü ünlüleri verilerek*) yazılmadığı halde okuma sırasında (geçmişte) ağızlarda ses uyumuna göre eklenmiş sesin dikkate alınmaması kaynaklıdır. Üstelik birçok durumda iki sesli harfin yazıda tek bir işaret ile gösterilmesi söz konusudur. Bu sebeple Sümer halkının dilinde bazı sesli harflerin olmadığı bilgisi temelden yanlış bir alfabe transkripsiyonuna dayalı olarak oluşturulmuş bir kanıdır. Sözcüklerde yazılmadığı halde, okumalar sırasında baştaki ünsüzün yanına eklenmesi gereken sesli harf gözden kaçırılmıştır. Yazıda gösterilmeyen ilk ünlü her sözcük için uygulanmamakla birlikte hangi sözcüğe ekleneceği bilinen ve kelimenin okuma yönüne göre o sözcüğün içindeki ilk sesli harfin ses değerine genellikle yakın değerinde olan sesteki bir ünlüydü. Ancak yazıda gösterilmemiş bu ünlüler, asla ses uyumunu bozmayacak şekilde okuma sırasında yerleştiriliyordu. Yani, Sümerler sözcükleri bir anlamda tam olarak yazdıkları gibi seslendirmiyor ön seslileri bazı durumlarda yazmayarak metinleri gösteriyorlardı. Sümer dili çivi yazıları okunurken bu husus bilinmediği için dikkate alınmamıştır. Yapılan transkripsiyonlar büyük ölçüde doğru fakat eksiktir. Zamanla dilde bu ön seslilerin (ünlülerin) düşmesi ile bu sözcükler evrilmiştir. Örneğin 'meyve' sözü geçmişte iki ayrı sözcük ile 'eme yeme'/'eme yemiş' olarak seslendirilmiş olmalıdır. (*Yemiş sözü Eski-Türkçe dönemlerde Uygurca Maniheizt metinler'de, 900 yılından önce geçmektedir. Sözü kökeni Türkçedir ve Eski-Türkçe 'yemiş' (yenebilir bitkisel-bölüm/ürün anlamındaki) sözcükten evrilmiştir ve sözü kökü de Eski -Türkçe 'ye-' fiilinden türetilmiştir. Bu söz farklı ağızlarda 'yimiş / yimeş' gibi farklı ses değerleri ile seslendirilmiş sözcüktür.*) Bu arada Eski Türkçe döneminden daha eski dönemlerde bu 'ye-' kökünün 'iye'/'eye' seslendirildiğini ancak yazıda 'ye' şeklinde yazıldığını düşünmemizi sağlayan pek çok örnek Eski Türkçe yazmalarda da görülmüştür.

ATA El yazması adı ile duyurduğumuz ve Batıda Voynich el yazması adıyla bilinen 1453 yılı öncesi yazmada benzeri durum 'Y' sesi ile başlayan çok sayıda sözcükte görülmüştür. Bu yazmada 'Y' yazılış biçimi bir temel alfabe karakteri olarak aynı zamanda bir bileşik (hece) karakteri olarak (aynı biçimde çizimi ile) 'İY'/'İY' sesleri verir biçimde de kullanılmıştır.

'**Maya**' sözcüğü için; '**Eme uya**' sözlerinin bitişerek evrilmesi ile '**maya**' seslendirilmiş olduğunu söylemek mümkündür. '**Uya**' sözcüğü '**uyamak**'/'**uyarmak**' ve '**uyandırmak**'/'**canlandırmak**' anlamında kullanılan Eski Türkçe öncesi bir sözcüktür. Sözün en azından 12 bin yıldır eklemeli Turani dillerde yaşadığını ve kökünün de 'ay' (*bazı ağızlarda oy/oy/a/o/oo/ ai/iu/ui/uiy/ul/ula seslendirilmiş olduğunu öngördüğümüz (öyle ki bu konuda ayrıca bir makale yazdım)*), 'dünyanın uydusu ay' anlamındaki söze eskiden yüklenmiş farklı anlamlardan öz anlamını bularak ayırışmış olabilecek sözcüktür diyebilirim. Bu sözcük Eski-Türkçe döneminde '**odgur-**' "**uyandırmak**" fiili kökteşidir, fakat Eski-Türkçe '**od-**' fiili yazılı örneği yokken, bu kökün ses değiştirmiş biçimleri ile türetilmiş sözler ve ayrıca kökün kendisi farklı biçimi ile Türkçede görülmektedir. Buna ilave olarak bu sözcük başka farklı dillerde farklı türemeleriyle de görülmektedir. Bu kök-söz (maya / eme+uya) Sümer dilinde '**uyanantomurcuk/uyanantomurcuk-filiz/filizlenmek/doğanın üretkenliğe başlaması, hayata-bağlanmak, ve aydınlanmak**' anlamlarına geldiğini söyleyebileceğim ve yazılı örneği de olan '**ul**' sözünün değişime uğramış biçimidir. Yani '**eme uya**' (maya anlamındaki) sözcük '**emerek-uyanantomurcuk/uyanantomurcuk-filizlenmek/doğanın üretkenliğe başlaması, hayata-bağlanmak, ve aydınlanmak**' anlamındaydı.

Yukarıda maye/mayi sözünün kökü olabilir diye bahsettiğim, ancak detayını aşağıda açıklayacağımı yazdığım '**ma-/'ba-**' sözü için bahsettiğim ilk olasılığa dönelim. Bu söz bir bitki veya meyvenin içine tutunmuş/bağlanmış özütü sıvı hale getirmek anlamında veya hapsedilmiş/bağlanmış öz suyunu/yağını içinde bağlı bulunan yerden çözmek/almak anlamındaki, yani '**ma/ba/bağ-**' kökünden olan sözler ile kökteş olabilir. Yani bu sözcük de (bağlanmış-olan-özü-almak) anlamındaki sözcüğün kökünden olabilir. Dil bilimi adamlarına göre bu sözcük de Arapçaymış. Sözcüğün Arapça '**my**' kökünden gelen '**mai**' sözü olduğu söyleniyor. Arapça sözcük Arapça '**ma**' seslendirilen '**aktı**' anlamına gelen fiile bağlanıyormuş. Ancak Arapça '**ma**' ve '**my**' kökleri de birbiri ile daha erken dönemden kökteş değildir. Yani bunu söyleyebileceğimiz dilsel kanıt Arapçada görülmez. Arapça sözcük muhtemelen '**ma**', '**su**' anlamından gelmiştir diye düşünenler olabilir. Ancak yapısal olarak böyle bir bağlantıyı Arapçada kurmak mümkün değildir. Çünkü bu durum '**my**' kökü ile '**ma**' kökünü birbirine bağlamayı gerektirir ki örneği veya kanıtı bu dilde gösterilemez. Çünkü bunu yapabilen çıkarsa tarihte ilk defa bir sözcüğü iki köke birden bağlamış olacaktır. Açıkçası bu sözün kökü de eklemeli bir dil olan Sümer dilinde görülmektedir. Sümer dilinde bu sözcük '**me-he/'mehe**' sözüdür. Sümerler bu sözcüğü **yağ/yağlı** anlamında kullanıyordu. Sözün ses değeri Azerbaycan ve Türkiye'de bugün kullanılan haline daha yakın ses-değeri içindedir ve anlamca da Azeri ağızlarındaki anlam ile daha çok örtüşür içerikte kullanılmaktadır.

Bir başka peynir cinsi olan **'kaşar'** adı da **'kes-'** kökünün değişime uğramış halinden veya **'Kars'** şehrine adını veren Türk gruplarından birisinin kol adından türetilmiştir. **'Kaşar'** sözü büyük bir olasılık ile Türk dilinde **'kesmik'** ve **'kefir'** sözleri ve Sümer dilindeki **'kisim'** sözü kökteşidir.

Bahsettiğim bu iki olasılığı aşağıda açıklayacağım ancak bundan önce **'şor'** sözü hakkında bazı ek bilgiler vermek isterim.

'Şor' sözü anlamca **'tuzlu ve kuru/doğurgan-olmayan (çor)'**, **'acılı/'acısı-olan'** anlamındadır ve **'çor'** kök sözümüzün değişime uğramış halidir.

'Çor' sözü **'çorak'**, **'tuzlu-çöl'**, **'tuzlu'**, **'acılı/'acımsı'** ve **'kısır (doğurgan/üretken olmayan)'** anlamlarında da kullanılmış bir sözcüktür. Kıpçak-Türk dilli kaynaklarda 1402 yılından önce bu sözcük (**tuz-çölü** veya **tuzlu'** anlamında geçmektedir. **'Çor'** sözü bu anlamları ile ve aynı zamanda **'doğurgan-olmayan/'kısır/'üretken olmayan'** anlamlarında ATA-elyazmasında 1453 yılı öncesi geçmektedir. Yani **'çor'** sözcüğü ve **'kısır'** sözcüğü eş anlamlı sözler olarak geçmişte kullanılmıştır.

Burada Türk dilinde **'doğurgan olmayan'** anlamında geçen **'kısır'** sözünün **'kısmak'** fiili ile kökteş olduğunu ancak **'kısmak'** ve **'kesmek'** fiillerinin de Ön-Türk dilinde büyük olasılıkla daha eski bir ortak kökten ayrılmış olduğunu söyleyebilirim. Daha fazlası ile söylersem, Türk dilindeki **'kesmek/'kesik'**, **'kısmak/'kısık'** ve **'kız (evlenmemiş veya bir erkek ile birlikte olmamış, nadir, cimri, bakire, yetişkin olmayan dişi)'** sözcükleri ile **'kısır (acılı-ekşili Adana ve Antakya yöresine has bir tür salata adı)'** sözcüğü ortak kökten türetilmiştir. (Bu konuda detaya başka bir yazıda gireceğim.) Yani sanıldığı gibi, **'kısır'** sözü Arapça değildir veya Arapça bir sözcükten türetilmemiştir.

Türk dilinde iki farklı kökten gibi, görünen ve bir tür acılı-tuzlu-ekşili salata adı olan **'kısır'** sözü ile **'doğurgan olmayan'** anlamındaki **'kısır'** sözü aynı **'kis-'** / **'kes-'** seslendirilen kökün türemeleridir. Kavram karışıklığı dil biliminin bu sözcükleri eksik ve genellikle de en eski anlamları içeriğinde tanımlamıyor olmasından kaynaklıdır.

Şor/çor, sözüne dönecek olursak; Çağatay-Türk dilimizde ("Pavet de Courteille, Dictionnaire Turc Oriental" eserinde (1500 yılından önce)) **Ç/Ş** ses dönüşümü ile sözcüğün (**'şorak'** yazılışı geçmektedir) anlamı **'tuzlu yer'** / **'tuzlu alan'** ve **'taşlaşmış tuz'** (şorak: terrain sale, salpêtre) şeklinde geçmektedir. Bu **'şor'** ve **'çor'** sözlerinin kökü olarak gösterilen Farsça'da bu sözlerin kökü yoktur. Farsçaya bu sözcüğün kökü olmamasına rağmen, Orta Farsça **yazılı örneği bulunmayan** ancak ***şōrak'** şeklinde yazıldığı veya anıldığı ileri sürülmüş (**'tuz gölü'**, **'tuzlu'** ve **'tuz çölü'** anlamında kullanılmış olduğundan bahsedilen) biçimi **'şor'** sözüne köken olarak gösterilmektedir. Sanırım bunu yazan dil bilimciler Orta-Farsça döneminde yaşamış ruhlar ile kozmik bağlantı kurup bu ses ve anlam içeriğini öğrenmiş olabilirler. Yanlış anlaşılmasın bunu yazan dil bilimcilere kesinlikle hakaret etmiyorum. Fakat kozmik iletişim kurdukları ruhlar onlara yalan söylemiş olmalıdır. (Ya da birisinin Arapça veya Farsça dediği herhangi bir

sözcüğün nedense Türk dilinde köklerini aramadan söylenene doğrudan inanmak durumu, içimizdeki Batılı dil bilimciler arasında oldukça yaygın gözlemlenen bir davranış şeklidir.) Orta-Farsça yazılı örneği bulunmayan bu sözcüğün Oğuz Türklerinin (bugünkü Kuzey ve Güney Azerbaycan Türklerinin) geçmiş ağızlarından alıntılanmış olması daha gerçekçidir. Çünkü ‘şor’ ve ‘çor’ sözleri Türk dilli coğrafyada binlerce yıldır ve daha geniş bir alanda kullanılmaktadır ve dilde bu sözlerin kökü de daha eskidir.

İngilizcede bulunan ‘sour (adj.)’ (ekşimsi yoğurt kaymağı benzeri bir süt ürünü adı), bizim Türk dilimizin ‘şor’ adı verilen (tuzlu ve acımsı anlamından dolayı) peynir cinsinin adının alıntılanarak değişime uğramış halidir. Bu sözün Eski İngilizcede ‘sur’, Proto-Germen dilinde ‘*sura-’, Orta-Flemenkçe ‘suur’, Flemenkçe ‘zuur’, Eski Almanca ‘sur’, bazı Slavik dillerde ‘syru’, Rusçada ‘syroi’, Litvanya dilinde ‘sūras’ / sūris şeklinde geçtiği yazılmaktadır. Bunların tamamı aynı Türkçe kökenli ‘şor’ sözcüğünün değişime uğramış ve bu dillerde birbirine iletilerek yayılmış biçimleridir.

Çek dilinde ‘kysati’ sözcüğü ve Sanskrit dilinde var olduğu söylenen ‘kvathati’ sözleri de, Türk dilinin ‘kes-’ kökünden ‘kesmik’ sözünden alıntı ve onun türevleri şeklinde evrilmiş olmalıdır.

Batılı dillerde ve Fars dilinde bu sözcüklere köken olacak (*Türk dili ile kıyasladığımız gibi derin ve çok sözcük örneği ile gösterilebilecek değerde,)* yani Etimolojik kök niteliğinde gösterilebilecek bir geçmiş bağlantı veya köken ilişkisi yoktur.

‘Cheese’ Sözcüğüne geri gelirse; İngilizcedeki ‘cheese’ sözünün kökeni hakkında yapılan oldukça komik ve tutarsız açıklamalar muhtelif sözlük ve makalelerde bol miktarda görülmektedir. Bu sözcüğün yazılı kayıtlarına en erken atıflar, 14 ve 15. yüzyıla adresleyerek yapılmaktadır.

‘Cheese’ sözünün, yukarıda açıkladığım gibi ‘kes-’ kökünden ‘kesmik’ sözümüzün kökteşi olduğunu net şekilde söyleye bilirim. Fakat bu sözcüğün doğrudan ‘kes’ / ‘kesile’ / ‘kesik’ / ‘kes-e’ / ‘kesen’ / ‘kesmik’ sözlerinden birisinin değişmiş bir biçimi mi yoksa bileşik kelime oluşturmamış ‘kes ez’ veya ‘kes eze’ sözcüklerinin birleştirilmiş bir türevi mi olduğunu söylemek üzerinde biraz daha düşünülebilecek bir konu olabilir. Burada ‘Ez-’ sözcük bileşeninin kökü 1073 öncesi Kaşgarî, Divan-i Lugati’t-Türk eserinde ‘ézdî’ şeklinde geçmektedir. Türk dilindeki ‘ezme’ sözleri Eski-Türkçe ‘éz-’ (ezmek) ‘bastırarak/ezerek-yarık-açmak, çizmek’, ‘sıyrık’ veya ‘yarık açmak/yarmak’ anlamındaki fiil ile kökteş sözdür. Ayrıca ‘kesmek’ ve ‘çizmek’ sözcüklerinin ortak anlam içeriği vardır ve bu anlam içeriklerine bakınca bu sözlerin bazı ağızlarda eş anlamlı olarak kullanılmış olabileceğini düşünmemiz gerekir.

Yani İngilizcede bulunan bu ‘chees’ sözü ile Eski-Saxon dilde ‘kasi’, Eski Almancada ‘Käse’, Orta-Flemenkçe ‘case’, Flemenkçe ‘kaas’, Latin ‘caseus’, Italian ‘cacio’, İspanyolca ‘queso’, İrlanda diline ‘caise’ sözlerinin tamamı Türk dilindeki bu sözcüklerin kökteşidir. Başka

dillerdeki benzer kökten türevlerinin büyük çoğunluğu da **'kes-'/kes'** sözümlerinin kökünden sözcüklerdir. (*Üstelik geçmişte bu kök sözü alıntılan bazı dillere 'kes' sözü 'çes', 'çis' ve 'çiz' olarak alıntılanmış da olabilir.*) Bu diller bu sözcükleri belli dönemde birbirinden alıntılanmış olabilir. Ancak bunlardan en az birisi (*ilk olarak/en-eski-dönemde alıntılanan*) bu sözü Türk dillinden alıntılanmıştır diyebiliriz.

İngilizcedeki **'Chees'/cheese'** sözünün (*veya onun Avrupa dillerindeki ses-türevlerinin*) bu dillere girişi veya alıntılanması olayı doğrudan doğruya **'kes'** söz-kökünün **'çes', 'çis' ve 'çiz'** değişimine bağlı olarak mı bu diller içinde evrildi? Yoksa **'kes' / 'kesik' / 'kesmik'** veya **'kesilmiş'** söylenişlerinden birisinin alınması ile evrilmiş olduğu veya **'kesmik ez',** veya **'kes-e ez-e'** gibi (*yukarda farklı söylenişlerine işaret ettiğim*) iki ayrı sözcüğün alıntılanan dilde birleştirilmiş olmasından mı doğduğu konusu tartışılabilir. Ancak **'cheese'** sözünün köklerinin Türk diline bağlı olduğunu tartışmanın yersiz olduğu ortadadır. Çünkü bu sözcüğün Batılı dillerdeki bütün türevlerinin kök sözcüğü Türk dilindeki **'kes'** sözcüğü türemesidir. Bu da normaldir çünkü bu süt ürünü sütün kestirilmesi veya kesilecek hale gelmesi ile üretilmektedir. Yani adını üretim şekliyle almıştır ve elbette süt ürünlerini ilk olarak işleyen ve hayvancılığı da ilk olarak keşfeden halklar Türk dilli halklardır diyebiliriz.

Yukarda adını andığım **'Kaşar (peynir türü adı olan)'** sözünün de İbranice **'kaşer'** sözüne bağlayan dil bilimcileri olduğunu duymaktayız. İbranice **'kaşer'** sözü Yahudi dininin kurallarına göre haham gözetiminde hazırlanmış gıdaların genel adıdır. Bu genel adın Yahudi dilinde sadece **'kaşar'** peyniri için kullanılmış olması veya bu dilde **'kaşar'** veya **'peynir'** ya da **'süt'** veya **'süt ürünü'** anlamında kullanılmış bir sözcük olduğuna dair veya böyle bir sözcüğün köküne veya tozuna işaret ettiğine dair hiçbir tutarlı veri yoktur. Bu çıkarımlar dil biliminin yakın ses-değerindeki sözcükleri tarayarak yaptıkları ve o sözcüklerin de asıl kökünü aramadan yapmış oldukları mesnetsiz uydurmalarıdır. Bu tip yaklaşımlar bilim değil film senaryosu niteliğindedir. Bu tip filmsel uydurmaların örnekleri Batı sözlüklerinde bolca görülür.

Mesela, **Sezaryen** ameliyatı tekniği adının imparator **Sezar'ın** adından geldiğini, çünkü **Sezar'ın** doğumunda anasının karnı yarılarak çıkarıldığını yazan Batılı sözlüklerin bu hayal ürünü senaryoya dayanarak **Sezar'ın** adının bu olaydan dolayı **Sezar** olduğunu ve onu adından dolayı da **sezaryen** sözcüğünün kökünün açıklanabileceğini yazması aynı şekilde çöp-kıymetinde hayali bir olaydır.

Sezar sözünün kökü onun anasının karnının **kesilmesinden** ziyade veya **sezaryen** sözünün bununla bağlantısı olduğundan daha köklü olarak Türk dilindeki **'kes-'** kökünden bir sözcük olması ile açıklanabilir. Bu sözün Sümer ve Türk dilindeki türemesi olan sözcüklerin yukarda örneklerini verdim. İşte **'kaşar'** sözü de aynı kökün türemesidir. Kaşar sözü Türk dilindeki **'kes-'** kökünden söz ile **'eritmek'** fiili kökü **'er-'** bileşimi ile oluşturulmuş yani **'kes+eritmek'** veya **kesmik eritmek'** anlamındaki bir kısaltma sözcük şeklinde doğmuş olmalıdır. Ancak bir diğer ihtimal, bu sözün Kuzey Kafkas bölgesinden (Dağıstan dolaylarından) gelerek Anadolu'ya yerleşen ve bugünkü Kars şehrine de adını verdiği düşünülen (binlerce yıl önce

bu bölgeye geldiği anılan) Bulgar Türklerinin “Velentur” boyunun “**Karsak** oymağı” adından geliyor olabileceğidir diye (*daha küçük bir ihtimal olarak*) düşünüyorum. Biz neredeyse her Türk boyunun farklı peynir cinslerini binlerce yıldır ürettiğini biliyoruz. Bugün Batılılar fazla bilmese de ve Avrupa’da İtalya ve Fransa gibi ülkeler peynirleri ile meşhur memleketler olarak anılsa da, Türk dilli toplulukların peynirleri çeşit olarak Avrupa’daki toplam peynir çeşidinden kat ve kat fazladır ve daha lezzetlidir. Ben bir peynir hastası olarak Avrupa’da birçok kentte bunların ürettiği neredeyse bütün peynirleri tattım. Bunların peynir kültürünü Türklerden öğrendiği bizim peynirlerin kötü taklitlerini yapmaları ve kendi ürettikleri peynirlerin de lezzetçe bizimkilerden daha zayıf olmasından bellidir aslında.

Dilde köküne bakmak yerine bunları yiyerek tat olarak kıyaslamak da daha önce bunu yapmamış kimseler için eğlenceli olacaktır diye düşünüyorum. Türk dünyası peynirleri kayda alınmalı ve mayaları ve kültürleri korunmalıdır. Bunun ciddi bir turizm potansiyeli olacaktır. Türk dünyası süt ve süt ürünlerinin doğduğu ve insanlığa kazandırıldığı coğrafyadır. Farklı konuşanlar bu işten anlamayanlardır. Özetle, Avrupa halklarının sadece süt ve süt ürünleri terminolojisi veya adları alıntılanmış olması dışında peynir yapmayı da atalarımızdan öğrenmiş olması ihtimali oldukça yüksektir.

‘**Karsak**’ topluluğunun ürettiği bir peynir olarak tanındığı için de bu peynire ‘**kaşar**’ veya ‘**karsar**’ adı verilmiş olabilir fakat ‘kaşar’ sözcüğünün yukarıda açıkladığım dil kökleri ile örtüşmesi de daha büyük bir olasılık olarak ortadadır. Kars şehrimize vakti ile gelen bir yabancının kaşar peynirini ürettiği ve tanıttığı şehir efsanesidir. Böyle bir yabancı gelmiş olabilir. Kaşar peyniri yapmış ve bunu da çok da lezzetli yapmış olabilir. Ancak Kars bölgesi de bu yabancından önce elbette peynir yapıyordu ve yörenin doğal bitki varlığı ile beslenen hayvanların sütünden elde edilen bu peynirin (Kars kaşarının) tadını veren kaşar türevlerinin hiçbirisini bir Avrupa ülkesinde göremezsin. Süt ürünlerini işlemeyi Avrupalıya öğrettiğimiz, bu ürünlerin yabancı dillerdeki adlarının da Türkçe kökenli olmasından zaten bellidir.

Üstelik peynir adlarının bölge adları ile anılması Türk dilli topluluklarda örneği olan bir durumdur. Bugün bir cins peynire üretildiği yerleşkenin adından dolayı ‘**ezine-peyniri**’ diyenler çoğunlukta olsa da bu peyniri markette pazarda sadece ‘**ezine**’ olarak ananlar da görülmektedir. Bu da bize, bu ‘**ezine**’ peynirinin adının şu an evrilmekte olduğunun bir göstergesidir. Belki bundan 500 sene sonra bu peynir sadece ‘**ezine**’ olarak anılacaktır.

Dilimizde pek çok sözcük (*hatta bana göre bugün düşünüldüğünden daha fazla sayıda sözcükler*) bileşik sözcüklere yapılan kısaltmalar ile oluşmuştur.

‘**Mal**’ sözünün Türkçe olduğunu ve Sümerce ile Türkçede ortak ‘**ma**’/‘**ba**’ kökünden sözcükler bulunduğunu yukarıda yazmıştım.

Türk dilinde iki ayrı sözün, alan dilde birleşmiş ve evrilmiş olmasından dolayı Batılı dillere alıntılanmış bir sözcüğümüz daha var. ‘**Mal Ak**’ / ‘**Mal Akdı**’ sözlerimizi Batı dillerinde görmekteyiz. Uygurca 1000 yılından önce Altun Yaruk yazmasında ‘**akmak**’ sözü

geçmektedir. Bu sözcük eski Türkçe '**akın**' (akın-etmek) sözü ile de kökteştir. Sözün kökü Eski-Türkçe '**ak-**' (*sıvı ve cereyan etmek anlamındaki*) fiilin de köküdür.

İngilizcede '**süt**' anlamına gelen '**milk** (n.)' sözcüğü işte bu sözler ile bağlantılıdır. İngilizce söz-kök-bil kaynaklarına bakarsak '**milk**' sözünün Orta-İngilizcede '**meoluc**' olarak geçtiği yazılmıştır. Yani bizim '**Mal Ak**'/'**Mal Akı**' sözcüklerimiz alıntılamanın dilinde birleştirilmiştir. Proto-Germanik dilinde '***meluk-**', Eski-İskandinav '**mjolk**', Eski-Frizce '**melok**', Eski-Sakson '**miluk**', sözleri aynı sözcüğün varyantlarıdır (**var-yanlarıdır**). Batı dil bilimi bu sözün kökünü de hayal ürünü PIE denen havuzda bulmuştur. Yani bu sözcüğün Türk dilinde yazılı örnekleri de bulunan iki ayrı söze bağlanması bunlara daha zayıf bir olasılık olarak görünmüş. Ancak sözcüğün gerçekte olmayan bir hayali kök dile bağlanması Batılı dil bilimi tarafından daha "bilimsel" görünmüştür. Bunlar hangi sözcüğü PIE köklere bağlıyorsa bilin ki özellikle o sözlerin kökleri büyük olasılıkla Türk dilinde çıkacaktır. Ancak Batılılar '**milk**' sözünün kökenini açıkladıkları kendi sözlüklerine şu notu da düşmüşler ki, onlara göre bu '**milk**' sözünün kök anlamı eskiden '**silmek, ovmak ('to wipe, to rub off')**' anlamına geliyormuş. Bu kök anlama bakan birisi (*yakın yüzyıla kadar senede bir defa banyo yapan İngilizlerin atalarının*) süt ile etrafı veya kendilerini silip temizlik yaptığını sanır. Eminim aralarında 'atalarımız süt banyosu/temizliği yapıyordu' sanan dangalaklar da vardır. Yani bunun yerine '**milk**' sözünün kök anlamı veya kökteşi '**leak**' (**akmak/akıtmak**) deselermiş, bu sözcüğün köküne yaklaşmış olacaklarmış. Zaten muhtemelen bu '**leak**' sözü ve '**milk**' sözü ortak kökten gelen sözcükler olabilirler. Buna ayrıca bakmam lazım.

'**Milk**' sözcüğünün de kökleri, İngilizce veya başka bir Avrupa dilinde veya Farsça gibi PIE köklere bağlı denilen toplama dilde değildir. PIE-kök-dil dedikleri olsa olsa 'hayali ve toplama dil gurubu ailesi' kısa adı olabilir. Yani PIE yerine TDA (Toplama Diller Grubu) yazsalar bu açıklamalarını belki kabul edebilirim. Çünkü bu dillerin neredeyse bütün sözcükleri başka dillerden toplamadır. Bunların kendilerine ait çok az sözcükleri vardır.

Rusça '**moloko**', Çek dilinde '**mleko**' da '**milk**' sözü gibi aynı Türkçe köklere bağlıdır ve '**süt**' anlamındadır. Rusça '**molochniy**' sözü de aynı kökten türetilmiş '**sütlü**' anlamındaki sözcüktür. Rusçada süt sözü '**moloko**' ve sütlü anlamına gelen söz de '**molochniy**' yazılıyor olsa da bunlar |**malako**| ve |**maloçni**| olarak seslendirilirler. Böylece Rusça |**malako**| seslendirilen sözün Türk ağızlarındaki seslendirilişi ile yakınlığı görülüyor. '**Mal+ako**' yani '**mal**' ve '**aka/akan/akı**' ses-değeri yakınlığı İngilizceye kıyasla daha net şekilde görülmektedir.

Bu sözcüğü alan dillerin tamamında, bu sözcükler ile türetilen başka kelimeler yaratılmıştır. Dolayısı ile onların kökü de Türkçe olmuş oluyor. Adamlar sütlü bir yiyecek cinsinden yeni bir buluşu bugün yapmış olsa, muhtemelen yine bizden alıntı aynı kökten sözcük ile bunu adlandıracaklar ve sözcüğün kökünü de 2020 model göstereceklerdir muhtemelen.

Büyük bir olasılık ile İngilizcede '**göl**' anlamına gelen '**lake**' sözü ve '**süt-şekeri**' anlamına gelen '**lactose**' sözü de aynı Türkçe sözcüklerin kökünden gelen sözlerdir. **Lactose** sözünün

ilk olarak 1800'lü yıllarda yazılı kaynaklarda geçtiği söylenmektedir. (Not: Bu arada dil bilimcileri '**göl**' sözü için de Türkçe kökenli değil demekteler. Aşağıda onun da köklerinin Türkçe olduğunu yazılı örneği ve Sümer dilindeki örnekleri ile not bölümünde yazdım.)

Birde bu '**milk** (v.)' sözcüğünün İngilizcedeki fiil haline bakalım.

Batılıların sözlüklerinde yazdıkları bir açıklama vardır. Onlara göre Eski-İngilizcede '**milcian**' ve '**meolcian**' sözlerinin anlamı "**Göğüs veya memelerinden süt bastırmak veya çekmek**; süt vermek, emmek," (to press or draw milk from the breasts or udders of; give milk, suckle) demekmiş. Yani bildiğin '**milcian**' ve '**meolcian**' sözleri '**mal + sikan**' sözlerimizdir. Üstelik sözün '**meolcian**' yazılış şeklinde, baştaki '**me-**' sesi ve bizim '**meme**' sözümüzün '**me,**' sesi de sanırım tesadüfen aynı ses olarak denkleşmiş olmalı.

İngilizcede bir de '**skim-milk** (n.)' ve '**skimmed**' sözü var. Bu sözleri **yağı-alınmış** (bana göre de '**yağı-sıkılmış**' / '**sıkılmış süt**' deseler daha doğru ama aynı anlamda') sözcüklerinin başındaki '**skim-**' sözü bizim '**sıkmak**' kökünden '**sıkım**' sözümüz ile ve sondaki '**-med**' eki de bizim '**et/etmek**' fiili ile yine de tesadüfen denk gelmiş olmalı. Yani İngiliz'in '**skimmed**' sözü bildiğin '**sıkım-et**' (**sıkım etmek/sıkmak**) sözlerimiz ile tam çakişti. Yani ses değeri ve anlam örtüşmesi olarak tam denk geldi.

Bu tesadüflerin sayıca çokluğu insanı çıldırtacak kadar fazladır. Bu kadar çok sayıda tesadüfü İngilizce ve aynı kökten olmayan ama Türkçe dışında bir dille daha kursunlar da biz de görelim. Matematik bize bu kadar tesadüfün olasılık değil çakişma olduğunu ihtimaller hesabı ile anlatır. Ancak dil bilimi okumaya gidenlere matematik öğretmeyince bunları göremez ve '**anagram**' derler üstelik bu bizim yaptığımız örneklemeler kendi yaptıkları **anagram** tanımı ile uymadığı gibi dil biliminin tam da göbekten ve sürekli olarak kullandığı **ses-değeri ve anlam örtüşmeleri** metodunun aynısıdır. Fakat bunları görmeyenler matematik ispatı olan durumları da tesadüf sanmaktalar. Bir bilim insanı bence vücudun beyin tarafı ile düşünmeli ve mantık ve matematik ölçüm yapabilmelidir.

Ahmet Ardıç

Not:

Göl, gör, göz, koz, köz sözcükleri ve bunların ortak kökeni hakkında şunları söylemek mümkündür.

Bazı dil bilimcilerin Türkçedeki '**göl**' sözcüğünü Orta Farsçadaki '**çukur ve bataklık**' anlamına gelen '**köl**' sözcüğüne bağlantılı göstererek yaptıkları açıklamalar vardır. Bir kısım dil bilimciler '**göl**' sözcüğünün Farsça kökenli olduğunu da açıkça söylüyorlar. Bakalım bu sözcükler birbiri ile bağlantılı mı ve bu sözcüklerin kökeni veya yazılı örnekleri ne kadar eski?

Bana göre Farslar pek çok sözcük gibi bu sözcüğü de Türkçeden aldılar. Farsça toplama bir dildir ve söz varlığının ciddi bölümü Ön-Türk dillerinden alıntıdır.

Farslar için Türkçeden alıntıladıkları '**göl**' sözcüğü '**batak**' anlamından evrilmiş olabilir. Ancak 'duru su birikintisine' bakan atalarımız su yüzeyinde kendilerini ve yansıyan manzarayı görünce bu su birikintisini de '**görmek**' kökünden '**gör**' sözcüğü ile adlandırmıştır. Muhtemelen bu sözcük insanların bir ayna icat etmesinden çok daha eski bir dönemde türetilmiş olmalıdır. Bu sözcüğün sondaki sesin ağızlarda değişime uğraması sonucu zamanla '**göl**' şeklini almıştır. Bunun dilde kanıtları ve yazılı örnekleri de oldukça eskidir. Aşağıda bunun kanıtlarına örnekler üzerinden değineceğim.

Hem '**göl**' sözcüğü hem de onun kökteşi bir fiil olan '**görmek**' anlamındaki '**gör**' sözcüğü, Eski-Türkçe döneminde, Orhun Yazıtlarında (735 yılı veya öncesinde) geçmektedir. Eski Türkçede de bu sözcük '**su birikintisi**'/'**durgun-su-birikintisi**' anlamındaydı ve Türkçede bu sözcük hiçbir zaman '**bataklık**' anlamında veya '**batak**' anlamında kullanılmadı. Bu bataklık anlamı belki bu sözcüğü ilk olarak alıntılayan Farsların yaşadığı coğrafya ile ilgili olarak, alıntıladıkları ve kendi dillerinde '**köl**' şeklinde seslendirdikleri bu sözcüğe Farsların verdiği anlam olabilir. Farslar bugünkü İran topraklarının en-eski veya yerli sahipleri değildi. Ancak bu ayrı bir konu burada detayına girmeyeceğim.

Eski-Türkçe '**kör-**' / '**gör**' sözü **görmek** fiili kökteşi sözcüklerdir. Bu sözcükler Eski-Türkçe '**köz**' (**göz adı**) ile '**gözetmek**', '**gözükmek**', '**göstermek**' sözleri ile de kökteştir. Üstelik dil bilimi adamları tarafından ayrı kökten geliyor gibi gösterilen Eski-Türkçe '**yanan kömür, kor**' anlamındaki sözcük de '**göz**' sözü ile kökteştir.

Bunları ayrı kökten zannetme yanılığının sebebi bu '**yanan kömür, kor**' anlamındaki '**köz**' sözünün kök anlamında sadece "**yanmak**" fiil anlamı olduğunu fakat '**ışımak, ışıık, ısı, alev, ateş, lamba, ışığı-görmek/ışıık**' gibi anlamların olmadığını sanmalarındır. Yani sözlüklerde tanımları eksik yapınca bakılan sözlerin kökleri anlaşılmasız olmaktadır. Sözlüklerimizi inceleyince bunu örneklerinin maalesef binlerce farklı sözcük için de geçerli olduğu görülmektedir.

Işık olmadan görmenin mümkün olmayacağını bilen atalarımız **ışık, yansıma, ateş, ısı ve göz** ve **görmek** kavramları arasında ilişki kurması söz konusu olmuştur. Bugün Azeri ağızlarında '**ayna**' anlamında kullanılan '**güzgü**' sözcüğünün geçmişte '**gözgö**' veya '**gözgör**' şeklinde seslendirilen biçiminden evrilmiş olmalıdır. Atalarımızın ışık saçan '**köz**' parçasını **ışık sebebi ile 'görmelerini sağlayan'** göz anlamındaki (**köz**) sözcüğünde olduğu gibi, bu kök sözcüğe yükledikleri ortak anlam havuzundan aldıkları bilgi ile tanımlamaları söz-konusu olmuştur. Yani '**göz**' sözcüğünün en eski kök anlamında zaten **ışık, yansıma, ateş, ısı ve göz ve görmek** anlamları vardı. Dil bilimi sözcüklere son dönemlerde verilen anlamlar üzerinden köklere varamazlar. Ancak bunun kanıtları eski yazıları incelediğimizde buradaki sözcüklerin nasıl türetildiğine bakınca görünmektedir.

Üstelik Atalarımız 'ceviz (**koz**)' ağacı ve meyvesini de '**koz**' olarak adlandırılmıştır. Atalarımız bu meyveyi yerinden fırlamış bir göze benzettikleri için buna da aynı kökten '**koz**'/'**köz**' adını vermeleri durumu söz-konusu olmuştur. Türk dilinin farklı lehçe ve ağızlarında aynı adın farklı meyvelere veriliyor olması da bu sebeptedir. 'Koz' (ceviz) Meyvesi yerinden çıkmış bir göz gibi görüldüğü için bu adı verdikleri ve muhtemelen başka meyvelere de yuvarlak ve göze benzer görünümünden dolayı aynı adın verilmesi söz konusu olmuş olabilir. Bu ad Hint Avrupa dilleri ve Orta-Farsçaya Türkçeden alıntılanmıştır. Ancak dil bilimcilerin çoğu bunu bilmezler. Onlar bu sözcüğün de köklerini Türkçede aramazlar. (*Azeri ağızlarında ve başka pek çok Türk dilli topluluklarda bugün bile cevize '**koz**' derler.*)

Peki, bu '**göz**'/'**koz**'/'**köz**' sözleri **ışığı görmek, ışımak, ışık-dolayısı ile görmek** veya aynı kökten olmakla ışığı yüzeyinde yansıttığı için '**göl**' (**su birikintisi**) gibi anlamlara gelmiş ise, bütün bu anlamlarda aynı kökten farklı sözcükler türetilerek bu '**göz-**' kök sözcüğü, farklı yazılı kaynaklarda da kullanılmış mıdır? Kullanıldı ise, buna dair eski yazılı örnekleri gösterebilir-miyiz? O örneklerde de aynı kökten burada saydığım anlamlar türetilmiş olarak net bir şekilde görünmekte midir? Yani, **görmek, ışık, ateş-ışım, köz, göz, göl, veya ceviz ya da ona benzer (göz gibi yuvarlak görünüşlü) başka bir meyve ad olmuş mu?**

Türk dili gibi eklemeli bir dil olduğu kesin olarak bilinen Sümer dilinde bu sözcükler aynı kökten bahsettiğim anlamda sözcükleri türetmiş olarak görünmekte.

Sümer diline bu sözlerin Sümer Öncesi Ön-Türk dillerinden alıntılanmış olabileceğinin işaretleri vardır. Sümer dilinde '**gur**' sözü (bizim **gör** sözüme ses-değeri yakını veya karşılığı olan sözlerden birisidir ve) **ışık, aydınlık, göz-kulak-olmak/gözetlemek** anlamlarında kullanılmıştır.

Sümer dilinde (bizim **görüm** sözüme ses-değeri karşılığı olan sözcük) olan '**gurum**' sözünün anlamlarından birisi, '**göz-kulak-olmak**' / '**gözlemlemek**' / '**gözetlemek**' anlamıdır. Sümerce aynı sözün ('**gurum**' sözünün) yanmak, yakmak anlamı da vardır ve bu anlam zaten yukarıda anlattığım gibi sözün kök anlamında olmalıydı. Sümer dilinde '**gurun**' sözü '**meyve**' ve '**yemiş**' anlamında da kullanılan sözdür. Muhtemelen bu söz '**ceviz**' (**koz**) anlamında veya göz gibi yuvarlak görünümlü meyvelerin genel adı ve/veya onlardan bazılarının adı olarak kullanılmış olması bu şekilde bir göze benzerlikleri dolayısı ile kurulmuş bağlantı ile ilgili olmalıdır. Sümer dilindeki bu '**gurun**' sözünün bir diğer anlamı '**depo**', '**ambar**' anlamıdır. Bu da muhtemelen 'küçük bir depo', 'küçük bi kiler' veya 'koltuk-altı-ambarı' gibi bir sözdür. Türkçede 'bir-göz-oda', 'depo içinde bir göz', 'dolabın-gözü' kavramları bugün de kullanılmaktadır. Anlaşılan geçmişte de bir '**göz**'/'**gör**' sözü kökünden yapılan sözcük doğrudan müstemilat veya ambar anlamında kullanılmış görünüyor.

Türk dilinde '**göz-**' sözünden türetilmiş '**görümce**' sözü Sümer dilinde de bir sözcüğe bağlanarak bileşik sözcük formunda yakın ses değeri ile kullanılmıştır. Sümer dilinde '**görümce**' anlamına gelen sözcük '**dam gurus**' sözdür. Başka bir yazımda bu '**dam**' sözcüğünün 'kız', 'kadın', 'dişi' anlamında Ön-Türk dilinde kullanımı olduğundan ve Avrupa

dillerine de geçtiğinden ve Türkçedeki köklerinden bahsetmişim. Bu sözcük hem de dilimizde 'çatı' veya 'ev' anlamına gelen sözün de kökünde bulunmaktadır. İşte bu 'dam-' sözü ile kullanılmış olan '-guruş' sözünün de Türk dilindeki 'görüş' sözcüğü ile ses-değeri ve anlam örtüşmesi ortadadır.

Böylece Sümer dilinde 'dam-guruş' bileşik sözcüğü 'görümce' anlamında ('kız bakan' veya 'kadın gören' gibi bir anlamdan dolayı) kullanılmış oldu.

Bizim Türkçemizdeki 'gör-' sözünü Sümer dilinde 'igar' olarak görmekteyiz ve anlamı da 'görmek'. Bu sözcük de de ses-değeri ve anlam örtüşmesi gayet açıktır.

Sümer dilinde 'gölet', 'göl' anlamına gelen sözcük 'garim' sözcüğüdür. Bu sözcüğün de bizim dilimizdeki 'görüm' sözüne ses-değeri yakınlığı çok açıktır. Zaten 'göl' ve 'gör' sözlerinin duru su birikintisinden ışığın yansıması ve suyun üzerinden bir ayna gibi insanın manzarayı ve kendisini görüyor olmasından dolayı Sümer'den daha eski bir dönemde adlandırıldığı görülmektedir. Sümerlerde de benzer bir adlandırma kullanılmıştır.

Sümer dilinde **alevlendirmek**, **tutuşturmak** anlamındaki söz 'gar/ğar' sözcüğüdür ve bu sözün de 'gör' sözü ile ses-değeri yakınlığı vardır. Sümer dilinde 'geşnu' / 'ğeş-nu' sözleri 'ışık', ve 'ğeşnu' sözü de 'çakmak-taşı' anlamında kullanılmış ve bu sözcüğün 'geş-' kökü ile 'göz' sözü ile ses-değeri yakınlığı da söz konusu. Üstelik 'geşnu' sözcüğü ile bizim dilimizdeki **gün-** kökünden 'güneş' sözünün de ses-değeri yakınlığı görülüyor.

Sümer dilinde aynı kökten olan 'geş-nur' sözcüğü ise hem 'ışık' hem de 'lamba' anlamında kullanılmıştır.

Sümer dilinde 'ğuşur' sözcüğü hem 'ışın' hem 'sinyal' hem de 'ışık' anlamında kullanılmış sözcüktür. Bu sözcük bizim dilimizdeki 'ışır' (ışımak) sözü ile ses değeri yakınlığı ve anlam örtüşmesi içinde görünüyor ve üstelik bu sözcüğün kökündeki 'ğuş-' kök-sözcüğü yine 'göz' sözüne ses değeri yakınlığı içinde.

Sümer dilinde **ateş** Tanrısının adı 'gir/gira' olarak geçmekte. Bu sözcük muhtemelen Sümer uygarlığının daha erken dönemlerinde daha çok kullanılmış olabilir. Bu sözcük bizim dilimizde 'gör'/'göre' sözleri ile ses-değeri yakınlığı içinde. Sümer dilinde 'ateş yakmak' anlamına gelen bazı sözler 'geş-bar-ra..la' sözü, 'izi..la' sözü ve 'izi..ri' sözcüğüdür. Bu sözcüklerden 'geş-' kökü bizim dilimizde hem 'güneş' hem de 'göz' sözü ile ses-değeri yakınlığı içindedir. Aynı zamanda Sümerce 'izi-' kökünden bu örneğini verdiğim sözcüklerin her ikisinin bizim dilimizdeki 'ısı' ve 'ışı' sözleri ile ses-değeri yakınlığı vardır. Aslında anlam örtüşmesi de var aynı köklerin, çünkü Sümerce 'iz-zi' ve 'izi' sözleri **ateş, ısı, ışık, alev, sıcak** anlamlarına geliyor. Yani aynen bizim dilimizdeki 'ısı' ve 'ışı' sözleri ile hem ses-değeri hem de tam bir anlam örtüşmesi söz konusu. Aradan geçen binlerce yılda sadece Sümer **Z** sesi bizde **S** sesine dönüşmüş. Aynı ses dönüşümü bugün bile Türk dilinin farklı lehçe veya ağızları arasında bilinen ve görülen bir-şeydir.

Not2: Sümer dilinde 'emeş' sözcüğü de aynı şekilde ateş, ısı, ışık, alev, sıcak anlamına gelen sözcük ve bu sözcük de bizim dilimizdeki 'kamaş' (kamaşmak/göz-kamaşmak) sözü ile ses-değeri ve anlam yakınlığı içerisindedir. Aynı zamanda bu sözcük de bizim 'güneş' sözcüğümüz ile yakın ses değeri içindedir.

Bu örneklerden anlaşılıyor ki, Sümer ve Türk dillerinde göz, görmek, ışık, ısı, ısımak, ateş/köz ve göl sözcükleri arasında köken birliği vardır. Sümer dili muhtemelen bu sözcükleri Sümer Öncesi Ön Türk dillerinden birisinden alıntılanmış olabilir.

Faydalanılmış olan makaleler, sözlükler ve diğer kaynaklar:

- [Tarih ve dil bilimi alanında akademik seviyede çalışmaların sahibi, araştırmacı yazar Arif Cengiz Erman'nın kendi sosyal medya sayfasında 2019 yılında yaptığı "Peynir Farsça Mı?" başlıklı yazısı
- [Aydın, Nafiz ; "Büyük Sümerce Sözlük", 2013 TDK yayınları, Ankara / ISBN 978-975-16-2609-7]
- [Etimoloji Türkçe, <www.etimolojiturkce.com>]
- [Sözce Sözlük,<www.sozce.com>]
- [S.Nişanyan-Sözlük, Çağdaş Türkçenin Etimolojisi< www.nisanyansozluk.com >]

YASAL UYARILAR: Bizim bu yazımızı kısmen veya tamamen paylaşmak isterseniz, yazar adını (Ahmet Ardıç) belirterek kaynak göstermek kaydı ile paylaşabilir veya alıntı yapa bilirsiniz.

Telif hakları © 2020 Ahmet Ardıç

'Copyright' © 2020 by Ahmet Ardic - All Rights Reserved

Yazışma Adresi: "Ata Team Alberta Canada"

turkicresearch@gmail.com